

R 1977-14

§ [86-87]

16. XII. [771216-1(?)]

(86) (1) (SSaŽ - Vysočany, 16. 12. 77 dopoledne.)

Jaspers velmi oprávněně poukazuje na to, že s otázkami jako „co to je bytí?“, „proč je něco, proč není nic?“, „kdo jsem?“, „co vlastně chci?“ nejsem nikdy na počátku, nýbrž že jsem vždy už v jisté situaci (viz *Philosophie I.*, str. 1). Ovšem metodicky to není nic „platné“, neboť má situovanost je závislá na tom, jak této situaci rozumím, jaká mám pro ni sensoria, jaké s ní mám zkušenosti, jak své praktické zkušenosti reflektuji – a tedy v posledu: jakou mám filosofii. Z toho je vidět, že ani sama situace, v níž stojím, resp. něco podnikám (třeba se filosoficky táži) není ničím původním a počátečním. (Prostě není přirozených počátků!) Pro postup filosofování a filosofického tázání neexistují žádné věčné direktivy ani normy; existují jen lepší nebo horší metodické postupy. A proto metodická rozvaha náleží na počátek; a na sám první počátek patří rozvažování, co to vlastně je metodická rozvaha, rozvažování vůbec a filosofování zvlášť. Protože však filosofie je jev dějinný a výklad její dějinnosti může vlastně a podstatně promluvit teprve v návaznosti na charakteristiku něčeho, co není součástí proměn filosofického myšlení (a myšlení vůbec), sluší se začít právě touto charakteristikou. Prakticky to vede k začátku celkového postupu výkladu, jenž má jaksi „uvést“ do filosofického myšlení, tím způsobem, že vyložíme povahu reflexe a její tři etáže.

V tomto smyslu tedy nezačínáme vlastně výkladem o tom, co to je filosofie, nýbrž vytyčujeme jaksi prostor, v němž filosofie žije a pracuje a na nějž je nějak omezena, který však ji přesahuje a je schopen v sebe pojmut a zahrnout v jiné myšlenkové aktivity. Kolíčkujeme tak terén, po němž se filosofie pohybuje a v jehož rámci zůstává.

Filosofie je záležitostí vědomí; mimo vědomí a bez vědomí není filosofie možná. Ale to, co vypadá jako fatální omezení, je ve skutečnosti základem, formou a perspektivou obrovské otevřenosti, jaké je schopna právě jen filosofie (resp. filosofická mysl). Samo vědomí totiž (máme přitom na mysli jen lidské vědomí) je charakterizováno svou základní a elementární reflexivitou, resp. reflektovaností. Když něco vím, znamená to, že vím, že to vím. Ví-li něco a nevím zároveň, že to vím, jako bych to nevěděl; a když si na to vzpomenu v určité situaci, pak si zároveň vybavím i

to, že to vlastně vím a opravím své dosavadní domnění, jako bych to nevěděl. Tím se zároveň otevírá náš pohled na tři úrovně, tři „patra“ reflexe. To, co „původně“ vím, resp. k čemu se mé vědomí původně odnáší, není vědomí, ale ani věci, nýbrž mé vlastní činy, akce, má aktivita a zkušenosti („proto-zkušenosti“) s nimi. To je první rovina reflexe; druhou představuje vědomí, jež se odnáší k onomu původnímu vědomí vlastní aktivity. Jinými slovy jde o vědomí, že vím o své aktivitě. Jak jsme však uvedli, mohu se v této věci mýlit, tj. mohu mít dojem, že nevím, že si nepamatuji, že neznám něco z toho, čím jsem už prošel, co jsem podnikl (vědomě) a co jsem si ze svého podniku uvědomil (anebo naopak, mám dojem, že něco vím, ale pak se zjistí, že to vlastně nevím). Uvědomit si něco takového a zrevidovat své původní domnění znamená nutně vykročit na další, třetí rovinu reflexe. A tak je to pouze reflexe, která nám dovoluje rozpoznat a revidovat své chyby a omyly – a tedy i učinit v novém poznání krok, jímž se pravdě, tj. pravému stavu věcí, o něco přiblížíme.

Filosofie je tedy sice bytostně vázána do vědomí, ale je jednak otevřena vůči tomu, a jednak přímo orientována na to, co je „před“ vědomím (časově a věcně); filosofie chce mýnit a myslit to, co není na vědomí omezeno a není uzavřeno do jeho mezí. A v rámci vědomí toho může dosáhnout pouze v reflexi. Protože na jedné straně naše vědomí je podstatně proreflektované, a protože na druhé straně právě teprve v reflexi se může ukázat něco takového jako chyba a omyl, ukazuje se reflexe jako základ a možnost omylu a chyby, ale také jako základ a možnost jejich odhalení jakožto takových a tím i překonání. V reflexi teprve je možné odlišit (analyticky) to, co ve vědomí (tj. v proudu vědomí, v „mase“ vědomí) padá na účet samotného vědomí a co na účet toho, co je mimo vědomí, vně vědomí, co je „skutečné“, tj. co je samo schopno nějakého „skutku“ nebo co může být předmětem, materiálem a cílem nějakého „skutku“. Předpokladem takového rozlišení je schopnost vědomí vztáhnout se samo k sobě; a to zase předpokládá schopnost se vůbec na něco vztáhnout, k něčemu se zaměřit – čili schopnost intendovat, intencionálně směřovat. A této schopnosti se pak využije k tomu, aby se – docela speciálním způsobem – zformovala intence transcendující celek vědomí a poukazující za jeho meze. První (alespoň nám nějak, byť zprostředkovaně, dochovaný) způsob takové transcendující či transgredující intence měl podobu mýtickou; na ni navázalo (ale dosti výrazně ji také proměnilo, zejména zúžilo) myšlení tzv. předmětné. Časem pronikl dojem, jako by intence svou nejvlastnější podstatou měla (a musela mít) předmětný charakter. Ale analýza ukazuje, že předmětné intence nejenže nejsou jediné možné, a nejenže nemají faktickou převahu (početní ani materiální), ale že dokonce nejsou vůbec

schopny obstát samy o sobě, nýbrž že vždy předpokládají základ, jímž jsou četné nepředmětně orientované a strukturované intence, na nichž teprve může vyrůst a realizovat se intence předmětná.

19. XII. [771219-1]

(87) (2) (SSaŽ - Vysočany, 19. 12. 77 odpol.)

Patočka tvrdí, že „jedině bytost, jež rozumí sobě, totiž taková, že jí běží o vlastní bytí, o *pravdivost*, může rozumět i jiným věcem v tom, že jsou a jaké jsou“ (dodatek po 33 letech, str. 169); a v tom zakládá „primát reflexe před ryze objektivním přístupem k ‚věcem samým‘“ (tamtéž, p. 169). Chyba tohoto přístupu spočívá v tom, že zcela zapomíná na faktický, genetický předpoklad toho, aby se lidské mládě *stalo* samo sebou (či lépe: samotným sebou), tj. aby se vůbec k sobě dostalo, aby k sobě mohlo přistoupit, aby mělo příležitost vzbudit v sobě zájem o sebe. Tento zájem o sebe, o své bytí má smysl a je vůbec možný teprve tam, kde lidská bytost pocítí něco jako své vlastní ohrožení, kdy se setká s možností sebeztráty a sebezániku. Ale to přece není možné, dokud zůstává samo sebou a u sebe; v takovém případě jí nic takového jako možné ohrožení nemůže přijít „na mysl“. Ovšem ohrožení není to první, s čím se před-lidská bytost na své cestě k lidství setkává (míníme pochopitelně bytostné ohrožení, nikoliv ohrožení vitální, které se dotýká všech živých tvorů); „pocitu“ či „zážitku“ bytostného ohrožení nutně přechází „pocit“ či „zážitek“ čehosi, v rámci čeho se mi dostává teprve určité ceny, hodnoty, smysluplnosti. Zkrátka bytost, která není schopná nebo zatím nedospěla k reflexi, nemá o „sobě“ a o svém „bytí“ („svébytí“) žádné ponětí. A aby se k sobě jakožto k „svébytí“ dostala, aby k sobě mohla takovýmto sebeoceňujícím způsobem přistoupit, musí se nejprve od sebe vzdálit, musí se v nějakém smyslu ztratit <...> [zde text končí, pozn. red.]